

Mykhailo Zubryts'kyi, *Collected Works and Materials*, vol. III: *Materials toward a Biography*, Litopys, Lviv 2016, ss. 613 / Михайло Зубрицький, *Зібрані Твори і Матеріали у Трьох Томах*, t. III: *Газетні публікації, етнографічні та архівні матеріали*, Літопис, Львів 2016, ss. 613

Recenzowana książka to unikatowa kolekcja źródeł do mikrohistorii społecznej Galicji Wschodniej przed pierwszą wojną światową, a jednocześnie ostatni tom „flagowego” projektu Instytutu Badań Historycznych Uniwersytetu Iwana Franki we Lwowie oraz kilku innych ośrodków naukowych w Kanadzie, USA i Ukrainie. Pierwszy z trzech tomów *Dzieł Zebranych* Mykhailo Zubryts'kiego, luksusowo wydany w 2013 r. we Lwowie, prezentuje na sześciuset dziewięciu stronach prace naukowe autora¹. Przypominają one dzieła Franciszka Bujaka, współtwórcy polskiej historii gospodarczej i pioniera badań nad dziejami wsi, a szczególnie jego często cytowane książki na temat miasteczka Limanowa oraz wsi Żmiąca i Maszkienice. Tom drugi spuścizny Zubryts'kiego, również obszerny i elegancko wydany w 2016 r., zawiera biograficzne i autobiograficzne materiały autora². Oba woluminy mieszczą materiał cenny zwłaszcza dla badaczy stosunków polsko-ukraińskich z okresu przed 1914 r. Monumentalną serię zamyka tom trzeci, najobszerniejszy, najbardziej zróżnicowany tematycznie i zawierający interesującą ikonografię.

Mykhailo Zubryts'kyj urodził się w 1856 r. w miejscowości Kindrativ (pol. Kondratów) położonej niedaleko miasteczka Turka, jednej z wsi królewskich tzw. ekonomii samborskiej. Jego ojciec, niepiśmienny rolnik legitymujący się jednak drobnoszlacheckim rodowodem z czasów I Rzeczypospolitej, posłał syna do szkół i na studia we Lwowie i Przemyślu, gdzie ten ukoń-

¹ „Przegląd Historyczny” zamieścił jej recenzję (WRÓBEL 2013).

² „Przegląd Historyczny” opublikował także jego recenzję (WRÓBEL 2017).

czył greckokatolickie seminarium duchowne. W 1883 r. rozpoczął pracę jako wikary, a wkrótce proboszcz we wsi Mszaniec, w której pozostał do 1914 r. Podjął również aktywność polityczną i dwukrotnie, choć bez powodzenia, kandydował do Sejmu Galicyjskiego. Krótco przed wojną został awansowany i przeniesiony do dekanatu w Berehach Dolnych (dzisiaj Brzegi Dolne w woj. podkarpackim). We wrześniu 1914 r. został aresztowany i wysłany wraz z synem i grupą znajomych do przeznaczonego dla oskarżonych o moskalofilstwo Rusinów z Galicji i Bukowiny obozu internowania w Talerhof pod Grazem. Przez obóz przeszło ok. 14 tys. osób, głównie Ukraińców, z czego co najmniej 1767 więźniów zmarło. Zubryts'kiego oskarżono o rusofilstwo, choć nigdy nie miał nic wspólnego z tą orientacją ideologiczną i sam był jej przeciwny. Władze galicyjskie wykorzystały okazję, którą był początek wojny, by usunąć niewygodnych i niepokornych ludzi z prowincji. Zubryts'ki został jednak wkrótce zwolniony i kolejne lata spędził w Słowenii. Do Galicji wrócił w 1916 r. i zaangażował się w budowę Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej (ZURL). Załamany jej upadkiem zmarł 8 kwietnia 1919.

Mszaniec położony jest obecnie na granicy polsko-ukraińskiej, na której znalazł się w 1951 r. w wyniku zmian terytorialnych narzuconych Polsce przez Związek Radziecki. Najbliższym większym miastem są Ustrzyki Dolne oddalone od niego o 19 km, jednak zlokalizowane po drugiej stronie granicy. Wieś znajduje się na obrzeżu rejonu zamieszkanego przez ludność mówiącą dialektem bojkowskim i stosunkowo słabo zbadanego przez historyków, choć powiat ze stolicą w Turce zasiedlony był przez najwyższy spośród wszystkich powiatów habsburskiej Galicji procent grekokatolików i ludzi mówiących po ukraińsku. Czterdzieści publikacji Zubryts'kiego, które zostały zamieszczone w pierwszym tomie wraz z ilustracjami i tabelami statystycznymi, z pewnością są pomocne współczesnym badaczom. O kalibrze intelektualnym Zubryts'kiego najlepiej świadczy fakt, że w 1904 r. został on przyjęty do Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki — pierwszej, choć nieformalnej ukraińskiej akademii nauk. Teksty zawarte w inicjującym serię tomie składają się na obraz zasadniczych przemian, które nastąpiły na ziemiach między Ustrzykami, Turką i Starym Samborem od XVIII do XX w.

Drugi tom zawiera materiał do historii życia samego Zubryts'kiego. Wśród nich znalazła się cenna kolekcja listów wymienianych przez niego m.in. z Iwanem Franko i Mykhailo Hruszewskim, przeszło pięćdziesięciostronicowa autobiografia i *Dziennik* z lat pierwszej wojny światowej kilkakrotnie już publikowane w Polsce we fragmentach³. Tom ilustruje proces kształtowania się świadomości ukraińskiej i dzieje stosunków polsko-ukraińskich obserwowanych nie z góry, czyli z punktu widzenia elit, partii i przywódców politycznych, lecz od dołu — z perspektywy chłopstwa i gospodarujących na roli potomków drobnej szlachty, osiedlonych przed wiekami na pasterskim prawie wołoskim i stanowiących połowę mieszkańców regionu Turki.

Ogromny (1023 strony!) tom trzeci został zredagowany przez jednego z nestorów północnoamerykańskiej szkoły historii Ukrainy, profesora Franka Sysyna, redaktora tomu pierwszego i szefa komitetu redakcyjnego całej serii. Wolumin zawiera prawie trzysta artykułów prasowych i materiałów etnograficznych opublikowanych przez Zubryts'kiego i poprzedzonych jego obszernym biogramem oraz historią regionu mszanieckiego pióra Sysyna. Najwcześniejszy z artykułów prasowych pochodzi z 1884, a najpóźniejszy z 1918 r. Spektrum opisywanych tematów jest szerokie. Duża część artykułów dotyczy lokalnej historii i nawiązuje do kwestii omawianych

³ ZUBRYCKI 2014.

w pracach naukowych autora. W jednym z artykułów Zubryts'kyj analizuje i cytuje *in extenso* „supliki pokorne” pisane po polsku w imieniu lokalnych chłopów pańszczyźnianych skarżących się w 1768 r. na okrutnych administratorów lokalnego majątku (s. 92–95). Wiele tekstów to z kolei pełne empatii relacje z poszczególnych miejscowości, najczęściej dotyczące biedy i niedoli ich mieszkańców; inne omawiają lokalne wydarzenia, stosunki z Żydami i Polakami.

Kilkanaście ze zgromadzonych w tomie tekstów stanowią mowy polityczne wygłoszone przez Zubryts'kiego w trakcie kampanii wyborczych do Galicyjskiego Sejmu Krajowego. Podobnie jak jego artykuły prasowe, pokazują one, jak bronił lokalnych rolników przed ciężarami nakładanymi na nich przez państwo, które — jego zdaniem — powinno wdrożyć politykę pomocy i edukacji dla chłopów. Zubryts'kyj był też wielkim propagatorem spółdzielni rolniczych (s. 155–157), czytelników ludowych i szkolnictwa (s. 292–297), które uważał za antidotum na biedę i wyzysk. Był przekonany, że sytuacja ekonomiczna ludności Bojkowszczyzny zaczęła się pogarszać od połowy XIX w., kiedy to chłopci, po uzyskaniu emancypacji, stracili prawo do eksploatacji lasów, a jednocześnie znacznie powiększyła się liczba tamtejszej ludności (s. 207–209).

Zubryts'kyj przybył do Mszańca z pełni ukształtowaną świadomością narodową Rusina-Ukraińca i spędził następne trzydzieści lat, edukując politycznie lokalnych rolników i przekształcając ich w członków nowoczesnego narodu ukraińskiego. Nie wątpił, że Polacy-Mazurzy, Rosjanie-Moskale i Rusini-Ukraińcy stanowili trzy odrębne narody. Zwalczał tradycyjny podział na chłopów i drobną szlachtę oraz propagował ideę państwa, w którym wszyscy obywatele mieliby równe prawa. Zasady obowiązujące w autonomicznej Galicji uważał za niesprawiedliwe i niedemokratyczne, a administrację krajową za skorumpowaną i niesprawną. (s. 548–549, 622). Był przekonany, że Rusini-Ukraińcy podjęli walkę o przetrwanie z Polakami reprezentowanymi przez władze Galicji (s. 475–476, 528–521), wydrwiwał też naiwny monarchizm propagowany wśród chłopów, a za wzór ustrojowy stawiał Stany Zjednoczone (s. 222–227, 671–672). Jednocześnie jednak z dużą ostrożnością odnosił się do wielu liberalnych idei płynących z Wiednia (s. 263–267). Uważał się za „budowniczego” narodu, a jako podstawę jego odrodzenia widział właśnie chłopów. Podzielał w pełni poglądy historyczne Hruszewskiego i tak jak on sądził, że Rzeczpospolita szlachecka doprowadziła ludność Ukrainy do regresu ekonomicznego i przyniosła jej pańszczyznę (s. 67). Domagał się również używania języka ukraińskiego w lokalnej administracji, a samą wieś postrzegał jako podstawową komórkę narodu. Polityczne i naukowe działania Zubryts'kiego zyskały sławę, w związku z czym w 1904 r. zorganizowana przy udziale Muzeum Etnograficznego w Wiedniu ekspedycja naukowa urządziła swą główną bazę właśnie w Mszańcu. Na podstawie materiałów zebranych wtedy w tym rejonie zdefiniowała jego ludność jako Bojków (s. 67).

Związek między działalnością duchowieństwa grekokatolickiego a rozwojem ukraińskiej świadomości narodowej jest od dawna znany historykom, jednak prace Zubryts'kiego pokazują to zjawisko w mikroskali. Niewiele jest też publikowanych źródeł zawierających taką mnogość informacji na temat historii Bojkowszczyzny i trudno sobie wyobrazić dalsze jej badania bez opasłych tomów autorstwa tego badacza.

Piotr J. Wróbel
University of Toronto
ORCID: 0000-0002-0746-9835